

Blaž Švab**Spremljanje medijev in kulture**

POVZETEK

Kulturno udejstvovanje je glavni steber zgodovinske identitete slovenskega naroda in v tretjem življenjskem obdobju so dobre možnosti za tovrstno udejstvovanje. In ker je bilo nekoč za Slovence pomembno tudi izhajanje slovenskih časopisov, smo v naši raziskavi *Potrebe, zmožnosti in stališča prebivalstva Slovenije, ki je staro 50 let in več*, zastavili tudi sklop vprašanj s tega področja. V tem poglavju smo kratko prikazali rezultate o branju časopisov, revij in knjig, pri čemer izstopa veliko število časopisov, ki jih ljudje berejo, ter dejstvo, da 40 % starejših redno bere knjige; branje narašča sorazmerno z izobrazbo in višino dohodka ter pada s starostjo. Nadalje smo prikazali poslušanje radia, ki ga dnevno posluša več kot 70 % starejših, povprečno več kot 4 ure, ter gledanje televizije, ki jo dnevno gleda nad 90 % starejših, povprečno po 2 uri. Gledališče, koncerte, razstave, kino, zabave in druge prireditve jih obiskuje 46 % – vse te sorazmerno enako pogosto, 18 % bi si te dejavnosti želelo obiskovati, pa ne morejo, 33 % pa jih ne čuti potrebe.

Ključne besede: kultura, branje časopisov, branje knjig, poslušanje radia, gledanje televizije, obiskovanje kulturnih prireditev, obiskovanje zabavnih prireditev

AVTOR: *Blaž Švab* je univerzitetni diplomirani socialni delavec. Na Inštitutu Antona Trstenjaka dela na Mreži medgeneracijskih programov za kakovostno staranje in medgeneracijsko sožitje ter pri programih, povezanih z omamo in zasvojenostmi.

ABSTRACT

Following media and culture

In the third age there are many possibilities for participation in cultural events, which is the main pillar of the historical identity of the Slovenian nation. Besides that, Slovenian newspapers were also very significant for Slovenians, therefore a few questions about it were also included in our research of needs, potentials and standpoints of Slovenians aged 50+. This chapter presents results about reading newspapers, magazines and books. Results that stand out the most are the number of various newspapers that participants read and the fact, that 40 % of the elderly regularly read books. Reading books increases proportionally with education and income, and decreases with age. Regarding radio and television, more than 70 % of elderly people listen to radio on average more than 4 hours per day and 90 % of them watch television on average 2 hours per day. 46 % of elderly people visit theatres, concerts, exhibitions, cinemas and other entertaining and cultural events; the frequency of visits is the same for all mentioned events. 18 % of the elderly would like to visit these kinds of events, but cannot, and 33 % do not feel the need for visiting.

Key words: culture, reading newspapers, reading books, listening to the radio, watching the television, visiting cultural events, visiting entertaining events

AUTHOR: *Blaž Švab* is a social worker. His work at Anton Trstenjak Institute is focused on Network of intergenerational programmes for quality ageing and intergenerational relations. He also works on other projects, mainly related to addictions.

Živeti tukaj in zdaj, da nas čas ne povozi, biti v stiku z realnostjo, z dogajanjem doma in po svetu – to so zagotovo naloge vsakega odraslega človeka. Da posameznik v poplavi obveznosti, ki jih ima, sledi še zanj pomembnim informacijam, da je torej informiran, gre zasluga medijem; radiu, televiziji, časopisom in revijam ter internetu.

V naši raziskavi nas je zanimalo, koliko prebivalci Slovenije, ki so stari 50 let in več, spremljajo vse te medije, pri tiskanih medijih pa tudi, kaj berejo. Ker je kultura neločljivo povezana s tiskano besedo v knjigah, so nas zanimale tudi njihove bralne navade. Ko smo na področju branja, smo na področju kulture nasploh. Z enim od vprašanj smo zato ugotavljali, katere kulturne in zabavne prireditve obiskujejo, kako pogosto in s kom.

Anketirance smo povprašali o časopisih in revijah, ki jih zadnje mesece redno berejo (V119). Na to vprašanje jih je odgovorilo 890 (85 %). Navedli so kar 122 različnih časopisov in revij – vsi, razen nekaj izjem, so bili slovenski. Navedli so skoraj vse časopise in revije, ki v Sloveniji izhajajo (Cobib.si, 2013), od dnevnikov in tednikov do mesečnikov, od poljudnih do strokovnih in znanstvenih revij (te so navajali redkeje). Veliko so navajali t. i. ženske časopise, časopise, ki se ukvarjajo z zdravjem, regionalne in lokalne časopise. Glede na število in raznolikost odgovorov jih na tem mestu ni smiselno imensko navajati. Bolj je zanimivo dejstvo, da imamo v Sloveniji zelo veliko časopisov in revij. Ob tem nehote pride na misel vprašanje, če jih morda ni preveč. Odgovor nanj je zelo kompleksen, z njim se zadnje čase intenzivno ukvarjajo novinarji in izdajatelji, ki se v kriznem času borijo za obstoj. Za nas je pomemben podatek, da časopise in revije bere kar 85 % udeležencev raziskave (večina jih je navedla več kot en odgovor) ter da so zanje te revije in časopisi stik s svetom in vir informacij, ki jih zanimajo.

Z naslednjim vprašanjem smo jih spraševali o knjigah. *Kdaj ste prebrali zadnjo knjigo?* (V120). Odgovore smo razdelili v starostne skupine po 10 let; prikazuje jih Tabela 1.

Tabela 1: *Kdaj ste prebrali zadnjo knjigo?*

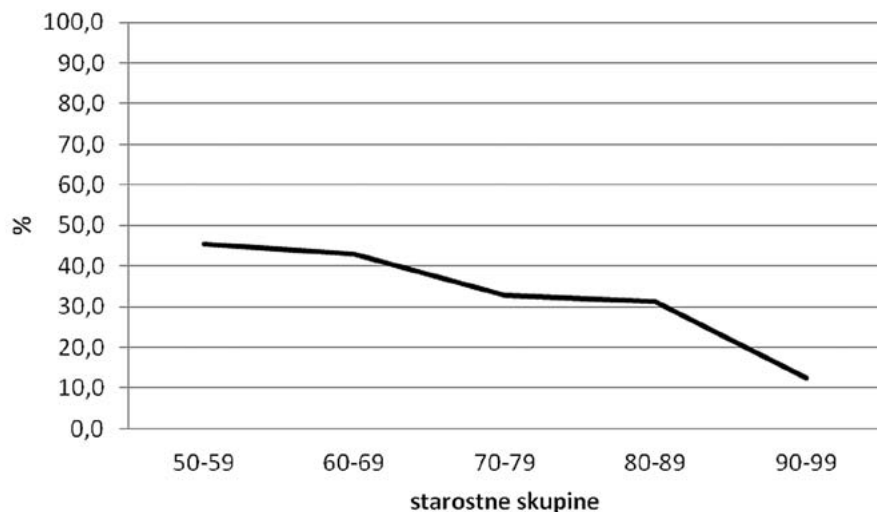
	starostne skupine po 10 let (f)					skupaj (f)
	50-59	60-69	70-79	80-89	90-99	
1. v zadnjem tednu	79	68	47	23	1	218
2. pred _ meseci	78	66	32	14	1	191
3. pred _ leti	51	43	24	18	1	137
4. ne berem knjig	137	135	137	63	13	485
Skupaj	345	312	240	118	16	1031

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka 2010

Za boljšo preglednost odgovorov smo le-te razdelili na dve skupini udeležencev: tiste, ki relativno redno berejo (so v zadnjem letu prebrali vsaj 1 knjigo) ali tiste, ki ne berejo redno (so knjigo nazadnje prebrali pred več kot letom dni ali sploh ne berejo). Po tem kriteriju se je pokazalo, da knjige redno bere okoli 40 % ljudi (38 % moških in 41 % žensk). Ta odstotek

je najvišji v starostni skupini med 50 in 59 let (okoli 45 %), nato pa z leti upada (Slika 1). Vzrok za to je verjetno poleg težav z vidom tudi ta, da starejši ljudje težje pridejo do knjig kot mlajši, saj njihova gibljivost in mobilnost z leti upada (o tem govori poglavje o gibljivosti).

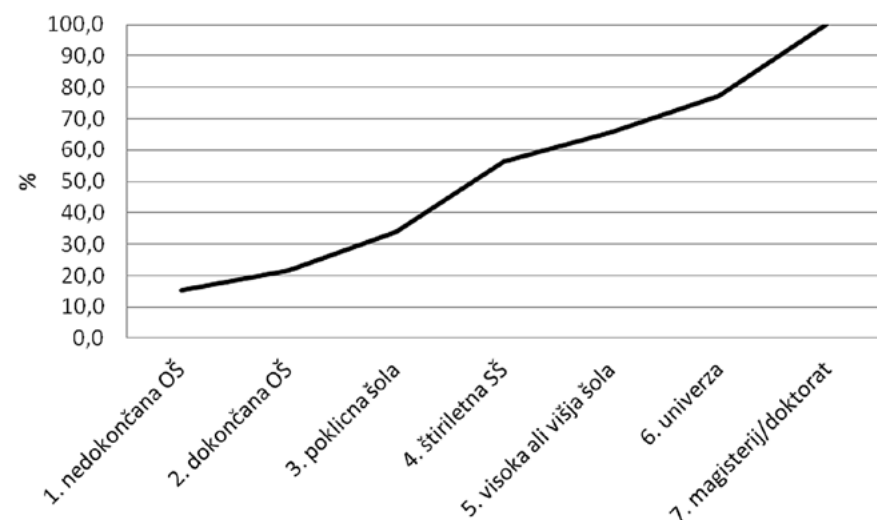
Slika 1: Redni bralci knjig (vsaj ena knjiga letno) – po starostnih skupinah

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka 2010

Z izobrazbo branje narašča – to kaže Slika 2. Z nedokončano OŠ je rednih bralcev le približno 15 %, nato se njihov delež dviga skoraj premočrtno s stopnjo izobrazbe in doseže kar 100 % pri tistih z magisterijem ali doktoratom (teh je v vzorcu samo 8).

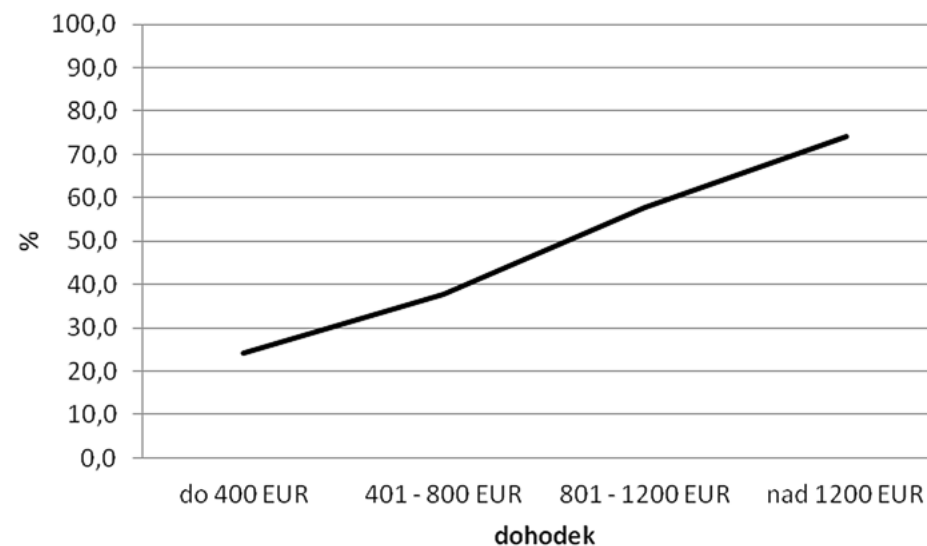
Slika 2: Vpliv izobrazbe na redno branje knjig

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka 2010

Prav tako pogostost branja narašča z višino osebnih dohodkov – najmanj berejo tisti z najnižjim dohodkom; največ pa tisti z najvišjim (Slika 3).

Slika 3: Vpliv osebnega dohodka na redno branje knjig

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka 2010

Navedeni podatki glede izobrazbe in dohodkov so skladni s podatki raziskave o bralnih navadah Slovencev v publikaciji *Knjiga in bralci IV* (Pezdirč-Bartol, 2000), kjer so ugotovili, da število prebranih knjig (na leto) pomembno narašča z višjo izobrazbo in večjim dohodkom. Naši podatki sicer ne omogočajo sklepanja o vzrokih in posledicah, se pa ujemajo tudi z rezultati raziskave o pismenosti učencev; OECD v svojih poročilih o pismenosti učencev navaja, da je razvita bralna pismenost bolj zanesljiv kazalnik ekonomskega in socialnega blagostanja kot leta izobraževanja (Podbrežnik, 2012).

Naslednje vprašanje udeležencem raziskave je bilo o *temi, naslovu ali avtorju knjige, ki so jo prebrali med zadnjimi* (V121). Nanj je odgovorila približno polovica udeležencev (52 %). To vprašanje je bilo zastavljeno zelo ohlapno in takšni so tudi odgovori nanj; nekateri so odgovarjali zelo natančno, z naslovom in avtorjem knjige, drugi so se približno spomnili vsebine, ki jo je knjiga obravnavala, nekaj jih je odgovorilo, da se ne spomnijo ne enega ne drugega. S hitrim pregledom odgovorov smo razbrali, da berejo praktično vse – od romanov (ljubezenskih, pustolovskih, zgodovinskih ...) do kuharskih in otroških knjig, nekaj jih je navajalo tudi strokovno literaturo. Natančnejše podatke o tem, koliko je kakšna knjiga ali literarna zvrst brana, je možno dobiti v cobbisu in pri založnikih, zato naših podatkov v tem kratkem prikazu ne bomo analizirali.

Tako kot pri branju časopisov in revij je tudi pri knjigah pomembna predvsem bralna kultura. Če primerjamo odgovore na vprašanja V199, V120 in V121, vidimo, da starejši v Sloveniji veliko več berejo časopise in revije kakor knjige. Zanimivo bi bilo raziskati, zakaj tak razkorak. Je branje revij in časopisov kvalitativno različno od branja knjig? So knjige

cenovno ali fizično (knjigarne ali knjižnice) manj dostopne? Odgovori na taka in podobna vprašanja so zanimivi za založnike in knjižničarje, ki se trudijo dvigniti bralno kulturo in knjige bolj približati Slovencem. Pomembni pa bi bili tudi za gerontologijo, saj v poslanstvo te stroke sodi tudi pomoč pri aktivnem staranju ne le na telesnem, ampak tudi na kulturnem in duhovnem področju. Inštitut Antona Trstenjaka npr. že več kot dve desetletji usposablja prostovoljske voditelje skupin za starejše, v katerih je biblioedukacija ena od pomembnih dejavnosti, nekatere od teh skupin pa so predvsem bralne (Ramovš, 2013).

Naslednje vprašanje o potrebah in dejavnostih starajočega se prebivalstva Slovenije na področju kulture je bilo o tem, *koliko časa dnevno ponavadi preživijo ob gledanju televizije in poslušanju radia* (V122). Možnih je bilo več odgovorov, rezultate kaže Tabela 2.

Tabela 2: Dnevno gledanje televizije in poslušanje radia

	moški % (f)	ženske % (f)	skupaj % (f)
1. televizijo gledam _ ur dnevno	93,5 (404)	91,2 (561)	92,2 (965)
2. radio poslušam _ ur dnevno	75,5(326)	68,3 (420)	71,3 (746)
3. televizijo ali radio imam prižgan večino dneva	12,5 (54)	15,4 (95)	14,2 (149)
4. televizije sploh ne gledam	2,1 (9)	3,6 (22)	3,0 (31)
5. radia sploh ne poslušam	11,1 (48)	13,2 (81)	12,3 (129)

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka 2010

Gledanje televizije je torej precej pogostejša vsakdanja dejavnost starejših kot poslušanje radia: skoraj vsi jo gledajo dnevno, radio pa poslušajo okrog 70 % ljudi. Radia sploh ne poslušajo 12 % anketirancev, pri televiziji pa je odstotek le-teh precej manjši (3 %). Za oba medija pa velja, da ju spremlja velika večina starejših ljudi.

Razlike med spoloma niso velike; če na grobo posplošimo, vidimo, da v primerjavi z moškimi nekoliko manj žensk gleda televizijo in poslušajo radio – še najbolj je ta razlika očitna pri poslušanju radia.

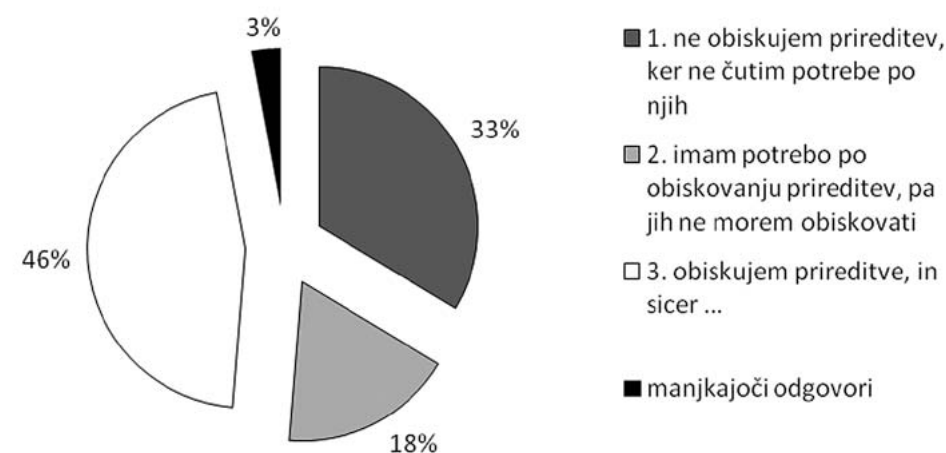
Gledanje televizije se s starostjo bistveno ne spreminja, giblje se med 88 in 94 %, razen med leti 90 in 99, ko pade na 56 %. Poslušanje radia s starostjo konstantno pada; najpogosteje ga poslušajo udeleženci med 50. in 59. letom (77 %), najredkeje pa udeleženci med 90. in 99. letom (50 %).

Tisti, ki gledajo televizijo, jo v povprečju gledajo 2 uri in pol na dan, tisti, ki poslušajo radio, ga v povprečju poslušajo 4 ure in 12 minut na dan. Po trajanju torej radio prednjači pred televizijo za več kot dvojno mero dnevnega časa. Ob tem pa je potrebno povedati, da je radio kot medij običajno bolj spremljevalec. Ljudje ga poslušajo manj aktivno, tudi med opravljanjem vsakdanjih opravil.

Kar nekaj ljudi ima televizijo ali radio prižgano večino dneva. Ta odgovor se ne izključuje z nobenim od ostalih odgovorov, saj je možno, da imaš televizijo ali radio prižgan večino dneva in jo/ga gledaš/poslušas ali pa ne. Takih odgovorov (kombinacija odgovora 1 in 3 ter 2 in 3) je bilo 134. Kot pri časopisih je v Sloveniji tudi pri televizijskih in radijskih kanalih velika razdrobljenost in množica tovrstnih medijskih ponudnikov, ki se vsakodnevno borijo za finančno preživetje. Skorajda vsak večji slovenski kraj ima lastno radijsko postajo, kar pa omogoča izvrstno informiranje ljudi specifičnega lokalnega okolja.

Zadnje vprašanje, ki si ga bomo ogledali, se je nanašalo na *obiskovanje kulturnih in zabavnih prireditev v zadnjega pol leta* (V123). Odgovore kaže Slika 4.

Slika 4: Obiskovanje kulturnih in zabavnih prireditev v zadnjega pol leta

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka 2010

Prireditve ne obiskuje skoraj polovica udeležencev. Dve tretjini od le-teh jih ne želi obiskovati, ena tretjina pa bi jih želela, vendar jih ne more. O razlogih, zakaj jih ne morejo obiskovati, jih nismo vprašali, glede na ostale rezultate raziskave, ki so obdelani v poglavjih o premoženjskem stanju, gibljivosti, oskrbi onemoglih in nekaterih drugih, pa lahko domnevamo, da sta pomembnejša razloga finančno pomanjkanje in telesna onemoglost.

Vprašanje je ločeno spraševalo po obiskovanju gledališča, koncertov, razstav, kina, zabav in drugega. Izkazalo se je, da približno enako število ljudi obiskuje vse omenjene prireditve; nekoliko prednjačijo koncerti, najmanj obiskujejo kino (Tabela 3). Kot *drugo* so navajali razne izlete, upokojska srečanja, proslave in predstave, kjer nastopajo njihovi vnuki ipd. Večja razlika pa je pri tem, kako pogosto obiskujejo vsako od teh prireditev: v zadnjega pol leta so največkrat obiskali zabave in koncerte, najmanjkrat pa kino in druge prireditve. Prireditve najpogosteje obiskujejo s svojimi partnerji, otroki, drugimi sorodniki, prijatelji ter sosedi, nekateri pa jih obiskujejo tudi sami.

Tabela 3: Obiskovanje kulturnih in zabavnih prireditev

	f	M	SD
3.1. gledališče	369	1,46	2,12
3.2. koncerti	381	1,60	1,99
3.3. razstave	355	1,27	1,91
3.4. kino	329	0,79	2,02
3.5. zabave	348	1,84	4,37
3.6 drugo	179	0,69	1,27

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka 2010

O kulturnem udejstvovanju so v naši raziskavi spraševala še nekatera druga vprašanja, ki jih v tem kratkem prikazu nismo zajeli; med njimi je zlasti pomembno tisto o izobraževanju. Ta bodo zajeta v obsežnejši poznejši obdelavi tega področja ali podrobnejši analizi posameznega kulturnega udejstvovanja starajočega se prebivalstva.

Pričujoči kratki pregled je pokazal, da so potrebe po spremljanju in poglobljanju kulture med slovenskim prebivalstvom, ki je staro 50 let in več, zelo žive in da jim v praksi posvečajo precejšen del svojega časa. Če je kultura nosilni steber slovenske samobitnosti v njeni dosedANJI zgodovini in je to področje človeške dejavnosti odločilno za skupni in družbeni razvoj, potem je usmerjenost v kulturne dejavnosti gotovo ena najbolj smiselnih tudi za osebno zorenje v tretjem življenjskem obdobju. Prav tako pa starejši ljudje preko različnih medijev pozorno spremljajo družbeno dogajanje in jim mediji nudijo okno v svet ter so jim pripomoček za navajanje na hitre spremembe v družbi.

LITERATURA

Cobib.si, Vzajemna bibliografsko-kataložna baza podatkov (2013). <http://cobiss4.izum.si/scripts/cobiss?ukaz=SFRM&id=0930130838877368>
Spletni dostop dne 30. 8. 2013.

Pezdirč-Bartol, Mateja (2000). Koliko in kaj berejo Slovenci? Jezik in slovstvo, letnik 45, številka 7/8, str. 313-315. URN:NBN:SI:doc-8E6NZYMO from <http://www.dlib.si>

Podbrežnik Breda (2012). Bibliomanija s pravo mero. Spletni dnevnik, dostopno na: <http://www.kamsiksi-breda.blogspot.com/2012/05/bralna-kultura-je-nacin-kako-jo-zivi-in.html>. Sneto 30. 8. 2013.

Ramovš Jože (2013). Prostovoljski dnevnik pri osebnem prostovoljskem delu z ljudmi in učenju lepega medčloveškega sožitja. 2. izdaja. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.

Kontaktne informacije:

Blaž Švab

Inštitut Antona Trstenjaka

Resljeva 11, p.p. 4443, 1001 Ljubljana

e-naslov: blaz.svab@inst-antonatrstenjaka.si